

דיווח של משדכים על בעיות רפואיות שיש להם

הקדמה

מאמר זה עוסק בשאלה מה צריכים לספר בני זוג הנפגשים למטרת נישואין בשיחות ביניהם, אודות בעיות רפואיות שיש להם, ובפרט בעיות פוריות¹.

שאלה זו כוללת שתי שאלות:

1. על אלו בעיות רפואיות חייבים לספר, באופן מלא או חלקי.
2. מהו הזמן המתאים לספר על בעיות שצריך לספר עליהן.

במאמר זה, נדון בכלליות בשאלה הראשונה.

באופן כללי, ניתן לחלק את הבעיות הרפואיות שנשאלת השאלה אם יש לספר עליהן בבירור לצורך שידוכים לכמה סוגים:

1. בעיות נכות גופנית או מחלות שאינן ניכרות, המכונות: 'מומים שבסתר', של אחד מהמשדכים.
 2. בעיות פוריות של הגבר או האישה.
 3. בעיות רפואיות שיש לכמה אנשים במשפחתו של אחד מהמשדכים, ונראה שאלו בעיות תורשתיות-גנטיות. השאלה לגביהן נשאלת בין אם ידוע גורם גנטי לבעיה ובין אם לא.
 4. מחלות משמעותיות וניתוחים שהיו למשדוך בעבר.
 5. בעיות בבריאות הנפש ומשברים בחלק מתקופות החיים שהיו למשדוך.
- במאמר זה לא נדון בפירוט בכל הסוגים של הבעיות הרפואיות, אלא נדון באופן כללי על חובת הסיפור.

א. הצורך בסיפור על בעיות רפואיות

ישנם כמה איסורים שבעטיים חייבים לכאורה לספר בשידוכים על בעיות רפואיות:

1. איסור הונאה והטעיה במסחר, שבעטיו כל קשר הנישואין עלול להיות 'מקח טעות'.¹
2. איסור 'מדבר שקר תרחק'.²
3. איסור 'נזק', שנגרם מהצורך לבטל נישואין. יש בזה גם הפסד ממון, וכן צער, בושת ועוגמת נפש.

את הכללים המחייבים בנישואין יש להשוות לכללים המחייבים במקח וממכר, אף שהמחויבות בנישואין רחבה יותר ממחויבות במסחר, שהרי מדובר בברית הדדית כוללת בין שני בני הזוג. לכן לכאורה חלים על הסכם הנישואין דיני מקח וממכר ואיסור הונאה במקח². כל הסכם בנוי על אמון הדדי, וגם נישואין כך. הפרת האמון בתנאים מסוימים מבטלת את הקניין. ולכן אם ישנה הטעיה משמעותית - מתבטל המקח, והוא נקרא 'מקח טעות': לדוגמא, בגמרא בבא מציעא (פ ע"א) נאמר:

אמר רבי יוחנן: המוכר פרה לחבירו, ואמר לו: פרה זו נגחנית היא, נשכנית היא, בעטנית היא, רבצנית היא, והיה בה מום אחד וסנפו בין המומין - הרי זה מקח טעות. אין מדובר כאן בשקר רגיל אלא בהטעיה מחוכמת, שבה המוכר מונה מומים שאינם קיימים עם מום אחד שקיים. בכך הוא גורם לקונה לחשוב שכמו שהמומים האחרים אינם קיימים, כך גם מום זה אינו קיים, ואין כל בעיה בפרה. הטעיה זו גורמת למקח טעות. אם בפעולת המקח יש הטעיה וגנבת דעת, מלבד כללי מסחר וביטול מקח בשל מקח טעות, יש בכך גם איסור תורה של הונאה, כפי שמופיע בספר ויקרא (כה, יז): 'לא תונו איש את עמיתו'.

¹ דיונים נוספים יש לדון במקרים שבהם אדם שלישי נשאל מה הוא יודע על בן הזוג או בת הזוג המוצעים, וכן במקרים שבהם נשאל על כך בעל מקצוע שמוטל עליו לשמור על סודיות, כגון רופא. מקרים אלו אינם מענייניו של מאמר זה.

² ראה קידושין ב ע"א, שהגמרא לומדת את דיני קניין הנישואין מדיני מקח וממכר.

שידוך וחתונה יכולים להתבטל אם יש בהם מקח טעות, כפי שכתוב במשנה בכתובות (עב"ב וע"א); אלא אם כן מדובר במום שכן הזוג יכול היה לברר אודותיו בעצמו, כגון מום גלוי או מום נסתר שניתן לברר עליו בקלות.

ב. מתי אין חייבים לספור

אלא שלעומת המקור המפורש במשנה, יש מקור אחר, שלכאורה מורה שאין דין הטעיה בשידוכים ונישואין דומה לכללים של מקח וממכר. הגמרא ביבמות (מה ע"א) מספרת על גדולי האמוראים שהרשו לאדם להסתיר מידע:

ההוא (רש"י: בן גוי מישראלית) דאתא לקמיה דרב, אמר ליה: גוי ועבד הבא על בת ישראל מהו? אמר לו: הולד כשר... דכי אתא לקמיה דרב יהודה אמר ליה זיל איטמר (רש"י: לך במקום שלא יכירוך ושאל בת ישראל, שאילו יכירוך לא יתנוה לך)... וכי אתא לקמיה דרבא, אמר ליה: או גלי (רש"י: צא לגלות במקום שלא יכירוך ויתנו לך בת ישראל כשרה)...

לכאורה כלפי בני המקום שאליה יגיע ויישא אישה, יש איסור הטעיה הונאה ומקח טעות. שהרי הסכימו לנישואין רק בגלל שלא ידעו מי הוא. ומדוע יעצו לו החכמים לעשות דבר שיש בו איסור?

לפי גמרא זו התחדשו כמה יסודות בנושא שידוכים.

נראה לקמן, שהפוסקים פסקו במצבים שונים שאין בהם איסור. ונראה שמותר להסתיר מידע בשידוכים יותר מאשר במקח וממכר; או לפחות שמי שחטא והסתיר מידע שלא כדין, יוכל לקיים את השידוך ולא יהיה חייב להתגרש. לא תמיד נישואין הם כמו קניינים רגילים, שבהם באמת איסור הונאה ומקח טעות מבטל את המקח.

אפשרות אחת³ להסביר את הגמרא ביבמות היא שכאשר מדובר במצב שבו המום לעולם לא ייודע, אין כל בעיה בהסתרתו ואין בה איסור. שהרי הבעיה בהסתרת המום היא העובדה שהוא פוגע בבן הזוג באיזה אופן, אך אם המום לא ייודע ולא תהיה לו כל השפעה על בן הזוג, שוב הוא אינו בגדר מום. לכן בעיה של חולה במשפחה, שאין סיכוי שתתברר בעתיד אין חובה לגלות. למשל כשיש מישהו עם פגם גנטי שהמומחים יודעים שאין סיכון שיעבור דרך המשדך גם לדור הבא. וגם ברור שכן הזוג לא יכיר את הקרוב החולה.

אפשרות אחרת להסביר דברי הגמרא נאמרה על ידי רי"י קנייבסקי בספרו 'קהילות יעקב' (יבמות סי' לח), שאף על פי שבמקח וממכר אסור להעלים מידע, בשידוכים אמנם אסור לשקר, אך אין איסור להעלים מידע. הסיבה לחילוק היא שבמקח וממכר, הקונה אינו רוצה דווקא את המוצר שמציעים לו, ולא איכפת לו לקנות מוצר אחר זהה, שאין בו פגם, במקום זה הפגום. ואילו בשידוכים, בני זוג מחליטים להינשא דווקא לבן הזוג שבחרו בו ושמצא חן בעיניהם. לכן לא כל ריעותא נחשבת מום לבטל את הקידושין, אלא אם כן זהו מום גמור, שידוע שמחמתו לא היו מתרצים בשום אופן להתקדש זו לזה. כשאין מדובר במום כל כך חמור, יש לנו אומדן דעת שלמרות הפגם - יתרצה הצד השני.

עוד הוסיף הרב קנייבסקי, שלפי דברי 'ספר חרדים' (לאוין מדברי קבלה פ"ד), האיסור לגנוב דעת שלא בדרך אמירת שקר אינו אלא מדרבנן. אם כן, כנראה לא גזרוהו חכמים במקום של חשש ביטול מצוות 'פרו ורבו' ומכשלות אחרות, ואין במקרים אלו איסור גנבת דעת. ואמנם הרב קנייבסקי עצמו כתב שלא ברור לו דבר זה לסמוך עליו למעשה. גם ככל הנראה חלקו על גישה זו פוסקים אחרים⁴, ולדעתם יש להודיע על כל מום משמעותי, גם אם בדיעבד ידוע שלא יבטלו את השידוך.

³ שו"ת משיב דבר ח"ב סי' נ' לנצי"ב מוואלוז'ין על פי המקרה שבגמרא כי שם לעולם לא יודע שאביו גוי.

⁴ כך משמעות (ספר חסידים סי' קז). לרבי יהודה החסיד מהר"ם מרגליות "לא יכסה אדם מום בני ביתו. אם צריכים בניו או קרוביו להזדווג, אם יש להם חולי שאילו היו יודעים אותם המזדווגים עמהם אותו חולי לא היו מזדווגים - יגלה להם". וראה למשל מקרים שדן בשו"ת רב פעלים חלק א-א"ה"ע סימן ז' ושו"ת חוות יאיר ז"ל סי' ר"ך, שתלה במום הנחשב "גדול" או לא. ולא חילק כנ"ל. וכן בשו"ת ציץ אליעזר ח"ז סימן מ"ח שהחמיר להודיע על צורך במניעת הריון זמנית אבל לפי הסברא הנ"ל ניתן היה להקל.

אפשרות אחרת⁵ לדחות את הראיה מהגמרא ביבמות היא, שההיתר להסתיר את מוצאו של החתן נאמר רק כהוראת שעה, בדיעבד, ומשום צורך מיוחד של מצווה שהייתה באותם ימים; לפרסם בעולם שיש היתר גמור לשאת בן של גוי וישראלית. ולפי זה אין משם ראיה למצב רגיל, וחייבים לגלות כל דבר שנחשב מום משמעותי בעיני בני הדור והמקום, גם אם מוחלים עליו בדיעבד.

ג. כיצד מגדירים מום

יש הלכות קבועות שנאמרו בעניין מומי נשים, כפי שנכתב במשנה בכתובות (עב ע"א): 'כל המומים הפוסלים בכוהנים פוסלים בנשים'. אך הפוסקים כותבים שבהונאה בכלל ובענייני שידוכים בפרט, ההקפדה משתנית לפי דעת בני אדם מזמן לזמן וממקום למקום, הן לחומרא והן לקולא. כלומר גם דברים שנזכרים במפורש בתור מומים, אם היום אין דרכם של בני האדם להקפיד עליהם, אינם נחשבים למומים. לעומת זאת, אף דברים שבאמת אינם מומים, אם דרכם של בני האדם להקפיד עליהם, נחשבים למום מבחינה הלכתית. לדוגמא, אמר לנו לפני כמה שנים הרי"ש אלישיב, שאף על פי שאדם שיש לו אשך אחד אמור להיות פורה בדיוק כמו אדם שיש לו שני אשכים, מכיוון שבעיני הציבור זה נחשב לפגם, חייבים לספר על כך.

המקור לכך מופיע בדברי הרמב"ם בהל' מכירה (פ"ו ה"ה):

כל שהסכימו עליו בני המדינה שהוא מום שמחזיר בו מקח זה מחזירין, וכל שהסכימו עליו שאינו מום הרי זה אינו מחזיר בו אלא אם פירש, שכל הנושא ונותן סתם על מנהג המדינה הוא סומך.

סיכום

במאמר זה הובאו עקרונות בלבד לדיון בשאלה על מה צריך לספר בשידוכים. דיון נרחב בפרטי דינים בעניין זה יובא בספר פוע"ה כרך א, שנמצא כעת על מכבש הדפוס. ממאמר זה ניתן לראות שהחייב לספר בשידוכים על בעיות רפואיות נובע הן מצד איסור הונאה ומקח טעות, והן מצד הדין של 'מדבר שקר תרחק'. ראינו שלא כל דבר נחשב למום, ולמדנו שיש דעה האומרת שמומים שאינם משמעותיים ויש יסוד סביר לומר שלא יבטלו את השידוך, אין חובה לספר עליהם; ואולם הדעה המקובלת חולקת על כך. כמו כן, הגדרתו של מום עשויה להשתנות לפי הזמן והמקום, משום שהגדרת מום בהלכה היא דבר שמקובל לראות בו מום. נסיים בדברים שהורה לנו הר"מ אליהו, שאף שיש דברים שאין חובה לספר עליהם מעיקר הדין, הרוצה להקים בית המושתת על יסודות של אמון ויושר, ראוי לו שלא יסתיר מידע מבן הזוג או מבת הזוג שעומד להינשא.

⁵ זהו ההקשר של אותו מעשה בסוגית הגמרא שם.